13. HAFTA

Yeryüzü Şekilleri ile Beşerî Faaliyetler

13

14-18 Aralık 2026

ÖĞRENME ÇIKTISI · COĞ.10.3.5

Yakın çevresindeki yeryüzü şekilleri ile beşerî faaliyetler arasındaki etkileşimi sorgulayabilme

Süreç bileşenleri

Yakın çevresindeki yeryüzü şekilleri ve beşerî faaliyetler arasındaki etkileşimle ilgili …

a) merak ettiği soruları sorar.

b) bilgi toplar.

c) topladığı bilgileri düzenler.

ç) düzenlediği bilgileri çözümler.

d) çözümlediği bilgilerden çıkardığı sonuçları paylaşır.

Bugünün yolu

13. HAFTA

1	2	3	4	5
Saha dosyaları	**Etkileşim**	**Uygulama**	**Etkinlik**	**Öz değerlendirme**
Paylaşım · kontrol listesi	Yerleşme, ekonomi, ulaşım, kültür · s. 99-100	Görsellere soru · s. 101	Dört alan · GZFT · slogan · s. 102-103	s. 104

Saha ürün dosyalarımızı paylaşalım

9 dk

Sunan grup · 3 dk

- Güzergâhımız
- Bir yer şeklinin oluşum süreci
- Öngörümüz
- Önemi ve koruma önerimiz

Dinleyen grup

- Kanıtı ve öngörüyü sorar
- Bir benzerlik ya da fark söyler

Kontrol listesi

- Elde ettiğim verileri ve öngörülerimi bir araya getirip bir ürün dosyası oluşturdum.
- Ürün dosyamı arkadaşlarımla paylaştım.

3.5. Beşerî faaliyetler ve yeryüzü şekilleri

TANIM

BEŞERÎ FAALİYETLER

Beşerî faaliyetler; insanların yeryüzündeki günlük hayatı içindeki ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerinin hepsini kapsar.

Yer şekilleri → insan

İklim, su kaynakları ve yeryüzü şekilleri gibi coğrafi koşullar beşerî faaliyetlerin nasıl ve ne şekilde gerçekleşeceği üzerinde belirleyici bir rol oynayabilir.

İnsan → yer şekilleri

Örneğin baraj inşaatları nehirlerin akışını ve vadilerin yapısını değiştirirken tarım ve şehirleşme, doğal bitki örtüsünün azalmasına ve erozyon riskinin artmasına neden olabilmektedir.

Dağlık ve soğuk mu, düzlük ve sıcak mı?

SORU

Yüksek, dağlık ve soğuk bir bölge ile alçak, düzlük ve sıcak bir bölge nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetler bakımından nasıl farklılaşır?

Dağlık ve soğuk mu, düzlük ve sıcak mı? — Örnek cevap

CEVAP

Yüksek, dağlık ve soğuk bir bölge ile alçak, düzlük ve sıcak bir bölge nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetler bakımından nasıl farklılaşır?

Örnek cevap

- Alçak, düzlük, sıcak: verimli ovalar tarıma uygun → yoğun nüfus ve büyük yerleşmeler; yol yapımı kolay ve ucuz.
- Yüksek, dağlık, soğuk: olumsuz coğrafi koşullar → seyrek nüfus; ormancılık, madencilik, hayvancılık; ulaşım zor ve maliyetli.

Yerleşme ve nüfusun dağılışı

Görsel 3.34: Büyük Menderes Ovası'nda yoğun nüfuslu yerleşme (Aydın)

- Tarım için ideal koşullar sunan verimli ovalar ve nehir vadileri her zaman yoğun nüfuslu yerleşmelerin gelişmesine olanak sağlamıştır.
- Nil Vadisi, Büyük Menderes Vadisi ve Çukurova tarih boyunca tarımsal üretimin merkezi olmuş bölgelerdir.
- Buna karşın dağlık bölgeler ise olumsuz coğrafi koşulları nedeniyle daha seyrek nüfuslu bölgeler olmuştur.

Ekonomik faaliyetler

EKONOMİ

Yer şekilleri bir bölgedeki ekonomik faaliyetlerin çeşitliliğini belirleyen en önemli etkenlerdendir.

Ovalar

Tarım ve hayvancılık

Dağlık alanlar

Ormancılık ve madencilik

Kıyı bölgeleri

Balıkçılık, denizcilik ve turizm

Ulaşım ve iletişim

Görsel 3.35: Dağlık bölgede demir yolu (İsviçre)

- Düzlük alanlar, kara ve demir yolu ulaşım sistemleri için oldukça elverişlidir ve bu durum yol yapım maliyetlerini bir hayli azaltır.
- Buna karşın dağlık bölgeler kara ve demir yolu yapımını zorlaştırır. Bu alanlarda tüneller, viyadükler gibi maliyetleri çok artıran mühendislik çözümleri gerekmektedir.
- Kıyılar ise deniz yolu ulaşımı için avantaj sağlamaktadır.

Bilgimizi Yoklayalım

HIZLI SORU

Kitaba göre aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Dağlık bölgeler kara ve demir yolu yapımını kolaylaştırır.

B) Düzlük alanlar yol yapım maliyetlerini artırır.

C) Kıyılar deniz yolu ulaşımı için avantaj sağlar.

D) Ovalar ormancılık ve madenciliğe elverişlidir.

E) Verimli ovalar seyrek nüfuslu bölgelerdir.

Bilgimizi Yoklayalım — Cevap

HIZLI SORU

Kitaba göre aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A Dağlık bölgeler kara ve demir yolu yapımını kolaylaştırır.

B Düzlük alanlar yol yapım maliyetlerini artırır.

C **Kıyılar deniz yolu ulaşımı için avantaj sağlar.**

D Ovalar ormancılık ve madenciliğe elverişlidir.

E Verimli ovalar seyrek nüfuslu bölgelerdir.

Kitap s. 99: kıyılar deniz yolu ulaşımına avantaj sağlar. Dağlık bölgeler yol yapımını zorlaştırır, düzlükler maliyeti azaltır; ormancılık ve madencilik dağlık alanlara, yoğun nüfus verimli ovalara özgüdür.

Sosyal ve kültürel hayat

KÜLTÜR

Görsel 3.36: Kaçkar Dağları'nda geleneksel bir yayla yerleşmesi (Elevit Yaylası-Rize)

- Dağlık bölgelerde yaşayan topluluklardan bazılarının diğer topluluklarla daha az iletişim kurabildiği ve daha izole bir yaşam sürdükleri görülmektedir.
- Örneğin Karadeniz kıyı kuşağındaki dağ köylerindeki insanların yemeklerinin, müziklerinin, halk oyunlarının ve mimari yapılarının daha kendine has özellikler taşıdığı görülmektedir.

Kolaylık ve risk: Nil Vadisi

KOLAYLIK · RİSK

Görsel 3.37: Nil Vadisi (El Minye-Mısır)

- Yaşanılan yerdeki yeryüzü şekilleri insanlar için bir taraftan kolaylık ve imkânlar sağlarken diğer taraftan zorluk ve riskler ortaya çıkarabilmektedir.
- Nil Vadisi geniş düzlükleri ve verimli alüvyal topraklarıyla çok yüksek bir tarımsal üretim sağlamakta, yerleşmeyi ve ulaşımı kolaylaştırmaktadır.
- Buna karşın Nil Nehri'nin zaman zaman taşkın yapması vadide yerleşmiş insanlar için tehlike oluşturabilmektedir.

Peribacaları: yer şekli ve yaşam

NEVŞEHİR

Görsel 3.38: Peribacalarının mesken olarak kullanılması (Nevşehir)

Yeryüzü şekilleri ile beşerî faaliyetlerin etkileşimine ilginç bir örnek de Nevşehir'deki volkanik tüf platosudur.

Peribacaları insanlara ne sağladı?

SORU

Peribacaları örneğinde yeryüzü şekli insanlara hangi imkânları sağlamıştır?

Peribacaları insanlara ne sağladı? — Örnek cevap

CEVAP

Peribacaları örneğinde yeryüzü şekli insanlara hangi imkânları sağlamıştır?

Örnek cevap

- Konut, barınak, depo: peribacaları oyularak doğrudan konut, hayvan barınağı veya tarım ürünleri için depo olarak kullanılabilmektedir.
- Korunma: arazi kolay aşındığı için tehlikeli dönemlerde yer altında binlerce kişinin saklanabildiği yer altı şehirleri oluşturulmuştur.
- Turizm: ikonik yer şekilleri bölgenin turizm merkezine dönüşmesinde önemli rol oynamıştır.

Uygulama: görsellere soru soralım

İKİLİ

1. Yeryüzü şekilleri ile beşerî faaliyetler arasındaki etkileşim bağlamında aşağıda boş bırakılan alana soru/sorular yazarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Paylaşılan soruları tüm sınıfın katılımıyla cevaplayınız.

Görsel 1 ve 2: soru soralım

UYGULAMA

Görsel 1 (Pamukkale travertenleri-turizm, Denizli) ve görsel 2 (15 Temmuz Şehitler Köprüsü, İstanbul) için etkileşim soruları yazın ve cevaplayın.

Görsel 1 ve 2: soru soralım — Örnek cevap

CEVAP

Görsel 1 (Pamukkale travertenleri-turizm, Denizli) ve görsel 2 (15 Temmuz Şehitler Köprüsü, İstanbul) için etkileşim soruları yazın ve cevaplayın.

Örnek sorular ve cevapları

- 1 — Travertenler nasıl oluşur, turizm onları nasıl etkiler? Çözünmüş kalsiyum karbonatlı yer altı sularının yeryüzüne çıktığı yerde çökelmeyle oluşur; turistleri çeker, bu yüzden korunmaları gerekir.
- 2 — İki kıyıyı ayıran deniz, ulaşımı nasıl etkiler? Kıyılar deniz yolu ulaşımına avantaj sağlar; iki yaka arasında kara ulaşımı köprü gibi maliyetli yapılar gerektirir.

Görsel 3 ve 4: soru soralım

UYGULAMA

Görsel 3 (delta ovası-pamuk tarımı, Adana) ve görsel 4 (dağlık alan-hayvancılık, Hakkâri) için etkileşim soruları yazın ve cevaplayın.

Görsel 3 ve 4: soru soralım — Örnek cevap

CEVAP

Görsel 3 (delta ovası-pamuk tarımı, Adana) ve görsel 4 (dağlık alan-hayvancılık, Hakkâri) için etkileşim soruları yazın ve cevaplayın.

Örnek sorular ve cevapları

- 3 — Delta ovaları neden tarıma elverişlidir? Delta, alüvyonların denizi doldurmasıyla oluşan düzlüktür; verimli ovalar tarım için ideal koşullar sunar (Çukurova).
- 4 — Dağlık alanda nüfus neden seyrek, hayvancılık neden yaygındır? Olumsuz koşullar nüfusu seyrekleştirir; düz tarım alanı az olduğundan yamaçlardaki otlaklar hayvancılıkta kullanılır.

Etkinlik: Yeryüzü Şekillerinin Beşerî Faaliyetlere Etkisi

BİREYSEL · 40 dk

Amaç: Yakın çevrenizdeki yeryüzü şekillerinin beşerî faaliyetlere olan etkilerini sorgulayabilme

1. Adım	Ders öncesi düzenlediğiniz bilgilerden yararlanarak yeryüzü şekillerinin ekonomiye, sosyal hayata, kültürel dokuya ve yerleşmeye olan etkilerine yönelik görüşlerinizi aşağıdaki alanlara yazınız.	**12 dk**
2. Adım	GZFT çözümlemesi	**12 dk**
3. Adım	Slogan yaz, paylaş	**6 dk**

1. adım: dört etki alanı

BİREYSEL

Ekonomiye Etkileri	Sosyal Hayata Etkileri	Kültürel Dokuya Etkileri	Yerleşmeye Etkileri

1. adım: etkiler neler?

ÖRNEK

Yeryüzü şekillerinin ekonomiye, sosyal hayata, kültürel dokuya ve yerleşmeye etkileri neler olabilir?

1. adım: etkiler neler? — Örnek cevap

CEVAP

Yeryüzü şekillerinin ekonomiye, sosyal hayata, kültürel dokuya ve yerleşmeye etkileri neler olabilir?

Örnek cevap (kitaptaki bilgilerle)

- Ekonomi: ova → tarım, hayvancılık · dağlık alan → ormancılık, madencilik · kıyı → balıkçılık, denizcilik, turizm
- Sosyal hayat: dağlık bölgelerde bazı topluluklar daha az iletişim kurar, daha izole yaşar.
- Kültürel doku: kendine özgü yemek, müzik, halk oyunları ve mimari (Karadeniz dağ köyleri)
- Yerleşme: verimli ova ve vadiler yoğun, dağlık alanlar seyrek nüfuslu; düzlükte yol ucuz

2. adım: GZFT çözümlemesi

12 dk

Yaşadığınız yerdeki yeryüzü şekillerinin beşerî faaliyetlere olan etkilerini GZFT analiz tekniğine göre çözümleyiniz.

Güçlü yönler	Zayıf yönler	Fırsatlar	Tehditler

GZFT: örnek bir şehir

ÖRNEK

Örnek: kıyısı ve eğimli yamaçları olan bir şehirde yer şekillerinin beşerî faaliyetlere etkilerini GZFT ile çözümleyin.

Kitap s. 77, 99-100

GZFT: örnek bir şehir — Örnek cevap

CEVAP

Örnek: kıyısı ve eğimli yamaçları olan bir şehirde yer şekillerinin beşerî faaliyetlere etkilerini GZFT ile çözümleyin.

Örnek GZFT

- Güçlü: kıyı deniz yolu ulaşımı, balıkçılık ve turizme elverişli
- Zayıf: eğimli yamaçlarda yol ve yapı yapımı zor ve maliyetli
- Fırsat: dikkat çeken yer şekilleri turizme açılabilir; kıyı ulaşımı geliştirilebilir
- Tehdit: şehirleşme bitki örtüsünü azaltıp erozyon riskini artırır; yamaçta kazı kütle hareketini tetikleyebilir

3. adım: doğamızı koruyan sloganlar

6 dk

Yaşadığınız yerdeki yeryüzü şekillerine bağlı ortaya çıkan beşerî faaliyetler sırasında doğal çevrenin korunması için farkındalık oluşturmaya yönelik sloganlar yazarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bir faaliyet seç	Bir koruma davranışı	Kısa ve akılda kalıcı
Yapılaşma, tarım, turizm, yol yapımı…	Ağaç, temiz kıyı, yamacı korumak…	Bir cümle, en fazla on sözcük

Slogan zamanı

ÖRNEK

Yaşadığınız yerdeki bir beşerî faaliyet sırasında doğal çevrenin korunması için bir slogan yazın.

Slogan zamanı — Örnek cevap

CEVAP

Yaşadığınız yerdeki bir beşerî faaliyet sırasında doğal çevrenin korunması için bir slogan yazın.

Örnek sloganlar

- “Yamaçtaki ağaç, toprağın bekçisidir.”
- “Kıyı hepimizin; koru, temiz bırak.”
- “Vadiye beton değil, fidan dik.”

Öz değerlendirme formu (1/2)

ÖZ DEĞERLENDİRME

Değerlendirme ölçütleri	Evet	Kısmen	Hayır
1. Yakın çevremizde bulunan yeryüzü şekillerinin (ova, dağ, plato, vadi, kıyı vb.) ekonomi, yerleşme, sosyal hayat ve kültürel dokuya etkilerine yönelik sorular oluşturdum.	☐	☐	☐
2. Oluşturduğum sorular hakkında bilgi topladım. Bu süreçte genel ağ, kütüphane vb. kaynaklardan yararlandım.	☐	☐	☐
3. Topladığım bilgileri düzenledim.	☐	☐	☐

Öz değerlendirme formu (2/2)

ÖZ DEĞERLENDİRME

Değerlendirme ölçütleri	Evet	Kısmen	Hayır
4. Düzenlediğim bilgilerden yararlanarak yeryüzü şekillerinin ekonomiye, sosyal hayata, kültürel dokuya ve yerleşmeye olan etkilerini çözümledim.	☐	☐	☐
5. Düzenlediğim bilgilerden yararlanarak yaşadığım yerdeki yeryüzü şekillerinin ekonomiye, sosyal hayata, kültürel dokuya ve yerleşmeye olan etkilerine yönelik çıkarımlarda bulundum.	☐	☐	☐
6. Yaşadığım yerdeki yeryüzü şekillerine bağlı ortaya çıkan beşerî faaliyetler sırasında doğal çevrenin korunması için farkındalık oluşturmaya yönelik sloganlar yazarak arkadaşlarımla paylaştım.	☐	☐	☐

Açıklama: Çalışmam sırasında öğrendiğim bilgiler: · Çalışmam sırasında zorlandığım yerler: · Çalışmamı yeniden yapacak olsaydım dikkat edeceğim hususlar:

Çıkış Kartı

ÇIKIŞ KARTI

Çıkmadan önce kâğıdına yaz:

1. Yeryüzü şekillerinin beşerî faaliyetlere iki etkisini örnekle yazın.

2. İnsan faaliyetlerinin yeryüzü şekillerini değiştirmesine bir örnek verin.

3. Yaşadığınız yerde doğal çevreyi korumak için bir öneri yazın.

Performans görevi: hazırlık kontrolü

14. HAFTA

Yeryüzü şeklimiz

- Levha tektoniğiyle oluşan bir şekil
- Sözcü bildirir; iki grup aynı şekli seçmez

Bilgimiz

- Toplandı mı?
- Model için çözümlendi mi?

Malzememiz

- Okulda bulunan ya da atık malzeme
- 14. haftada sınıfa getirilir

Temin ettiğiniz malzemeleri kullanarak sınıf ortamında grup arkadaşlarınızla belirlediğiniz yeryüzü şeklinin üç boyutlu modelini yapınız.

Bu hafta evde

BU HAFTA EVDE

- Çalışma kâğıdı Bölüm 4'ün 15. maddesini çöz.
- Öz değerlendirme formu (s. 104) bitmediyse tamamla.
- Model görevi (s. 105): yer şekli hakkında bilgi topla, model için çözümle; atık malzemeyi 14. haftada getir.

Kaynaklar ve Haklar

KAYNAKÇA

Ders kitabı. Coğrafya 10. Sınıf Ders Kitabı (Ortaöğretim), 2026-2027 baskısı. **Yazarlar:** Alper Soyatlar, Bülent Akça, Mehmet Ekici, Yıldıray Türkmen. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No 10141 · Ders Kitapları Dizisi No 2174 · ISBN 978-975-11-8921-9. Slaytlardaki “Kitap s. …” etiketleri bu baskının sayfalarıdır.

Öğretim programı ve etkinlikler. Coğrafya dersi öğretim programı (2026 nüshası): Talim ve Terbiye Kurulunun 23.05.2024 tarihli ve 20 sayılı kararıyla kabul edilen, 13.05.2026 tarihli ve 53 sayılı kararıyla güncellenen program.

Haklar ve lisans. Ders kitabından alınan metin, soru ve görsellerin hakları Millî Eğitim Bakanlığına aittir; eğitim ve öğretim amacıyla, kaynak gösterilerek alıntılanmıştır (5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu md. 34). Sunumun tasarımı, ders akışı, etkinlik kurgusu, örnek cevaplar ve öğretmen notları okulapp.org'un özgün katkısıdır; yalnız bu katkılar CC BY 4.0 lisansıyla paylaşılır. Resmî bir Bakanlık materyali değildir.